

КИЇВСЬКИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ПРАВА
НАН УКРАЇНИ

CUESC

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

ЦЕНТР УКРАЇНСЬКО-ЄВРОПЕЙСЬКОГО НАУКОВОГО
СПІВРОБІТНИЦТВА

IV Всеукраїнська науково-практична конференція

**КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ:
СТАН, ПЕРСПЕКТИВИ
ТА МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ**

26 червня 2026 року

¹²⁵⁶
1996
ЛІНА-PRES

¹²³³

Львів – Торунь
Liha-Pres
2026

УДК 342.4(477)(062.552)
К 65

Організаційний комітет:

Голова організаційного комітету – **Юрій Бошицький**, ректор Київського університету права Національної академії наук України, кандидат юридичних наук, професор, заслужений юрист України.

Члени організаційного комітету:

Володимир Пилипенко – проректор із наукової роботи Київського університету права Національної академії наук України, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;

Алла Вільчинська – проректор із питань забезпечення і перспективного розвитку Київського університету права Національної академії наук України;

Раїса Перелигіна – доцент кафедри кримінального права та процесу, завідувач аспірантури Київського університету права Національної академії наук України, кандидат юридичних наук;

Тетяна Ярошевська – завідувач наукової бібліотеки Київського університету права Національної академії наук України;

Павло Немчанінов – завідувач відділу комп'ютерних технологій Київського університету права Національної академії наук України;

Наталія Суліміна – референт ректора Київського університету права Національної академії наук України.

Конституція України: стан, перспективи та механізми реалізації :
К 65 IV Всеукраїнська науково-практична конференція. Київський університет права Національної академії наук України, 26 червня 2026 р. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2026. – 40 с.

ISBN 978-966-397-639-6

У збірнику представлено матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Конституція України: стан, перспективи та механізми реалізації» (26 червня 2026 р.).

УДК 342.4(477)(062.552)

ISBN 978-966-397-639-6

© Київський університет права
Національної академії наук України, 2026
© Центр українсько-європейського наукового співробітництва, 2026
© Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres», 2026

ЗМІСТ

Сутність та значення доктрини «горизонтального ефекту» Конституції України	
Алмаші І. М., Алмаші М. М.	4
Конституційні механізми захисту суверенітету України в умовах збройної агресії	
Бахчеджи Л. В.	8
Механізм реалізації Конституції України	
Бездітна Т. В.	11
Конституція України: основні принципи та значення для суспільства	
Єгорова В. С.	13
Земельні правовідносини та особливості їх захисту в цивільному судочинстві	
Зорік М. В.	16
Окремі аспекти формування прокурорського корпусу в сучасних умовах	
Костенко С. К.	19
Конституційно-правове значення кіберпростору України	
Морозов А. А.	23
Принцип пропорційності як конституційний механізм обмеження державного втручання у права людини в умовах війни	
Нітченко А. Г.	25
Правореалізаційний вимір правової поведінки у механізмі дії конституційних норм	
Полонка І. А.	29
Правове регулювання інформаційної безпеки: від норм Конституції України до профільного законодавства	
Селезньова О. М.	33
Цифрові права людини як новий елемент конституціоналізму в умовах воєнного стану	
Чалабісва М. Р.	35

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ДОКТРИНИ «ГОРИЗОНТАЛЬНОГО ЕФЕКТУ» КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Алмаші І. М.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри менеджменту, підприємництва та торгівлі
Ужгородський торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету
м. Ужгород, Україна*

Алмаші М. М.

*кандидат юридичних наук, заступник директора
Закарпатський інститут Міжрегіональної Академії
управління персоналом
м. Ужгород, Україна*

У сфері забезпечення та захисту прав людини надзвичайно важливе значення відіграє доктрина «горизонтального ефекту» Конституції, яка сприяє реалізації прав людини у відносинах з недержавними суб'єктами, тобто у так званих «горизонтальних відносинах». Як зазначає Савчин М.В. конституційне право визначає баланс публічних та індивідуальних інтересів, у зв'язку з чим існує необхідність забезпечення належних гарантій гідності та особистої свободи індивіда [1, с. 17].

Аналізуючи горизонтальну пряму дію конституційних норм, Верховний Суд України зазначив, природно, що система конституційних цінностей впливає і на приватне право, жодна норма будь-якої галузі приватного права не може суперечити їй і всі такі норми повинні тлумачитися відповідно до духу цієї системи конституційних цінностей.

Поняття доктрини «горизонтального ефекту» конституції було сформульоване у післявоєнній конституційній практиці Федерального Конституційного Суду ФРН, так звана «доктрина *Drittwirkung*». Зміст її полягає в тому, що конституційні права і свободи мають «випромінюючий ефект» на приватне право, що в свою чергу зобов'язує судів тлумачити його відповідно до конституційних прав і свобод. Про це вперше зазначив Конституційний Суд ФРН у справі *Lüth*, вказавши «що Основний Закон у своїй частині про основоположні права також створив об'єктивну систему цінностей, через яку саме і втілюється фундаментальна сила і валідність основоположних прав.

Ця система цінностей, що зосереджена на людській індивідуальності і гідності має застосовуватись як конституційна засада у всіх сферах права. Законодавство, урядування і правосуддя скеровуються нею і отримують від неї стимул» [2, с. 90, 166].

Аналіз судової практики свідчить про застосування судами іноземних держав досліджуваної доктрини. Так, Верховний суд Ізраїлю у справі Kibbutz Hatzor, наголошуючи на чинності конституційних принципів, охарактеризував їх як «нормативна парасолька, розкрита над всім законодавством», Федеральний Конституційний Суд Німеччини у справі Lueth Case висловився, що конституційні цінності складають «об'єктивну цінність для правової системи», Верховний Суд Нью-Йорка щодо застосування санкцій фінансового характеру наголосив, що «судовий аналіз виходить не з форми, у якій була здійснена державна влада, а незалежно від такої форми з визначення того, чи була вона фактично здійснена» [1, с. 17].

На думку Д.Терлецького «горизонтальний ефект» конституційних прав зумовлює особливий різновид зобов'язань держави, які часто визначають як «непрямий горизонтальний ефект» конституційних прав. Визначати, які суб'єкти соціальної взаємодії є адресатами конституційних прав має здійснюватися відповідно до змісту та обсягу певних конституційних прав [3, с. 14].

Окремі фахівці зазначають, що наукова доктрина розглядає права та свободи людини, закріплені в Конституції України, як безпосередньо діюче найвище право. Даний «горизонтальний ефект» Конституції пов'язаний з тим, що фундаментальні права і свободи людини потребують конкретизації в поточному законодавстві, а в окремих випадках і при здійсненні конституційної юрисдикції. Здійснюючи офіційне тлумачення Конституції України, Конституційний Суд України, виходячи з обов'язковості та пріоритету прав і свобод людини повинен забезпечити непорушність та верховенство прав і свобод людини і громадянина, чіткість та однозначність їх розуміння[4].

Проблематика забезпечення прав людини при здійсненні офіційного тлумачення Конституції України була проаналізована на Першому Конгресі Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів. Судьями Конституційного Суду щодо горизонтального ефекту конституційних прав та прямої дії конституційних положень було зауважено на складності процесу захисту прав і свобод громадян шляхом офіційного тлумачення, оскільки можливості Конституційного Суду України у цій сфері певною мірою обмежені встановленими формами конституційного контролю, також підставами для звернення суб'єктів є неоднозначне застосування одних і тих самих положень Конституції України [5].

Доктрина «горизонтального ефекту» конституції була однією з підстав для Окремої думки судді Конституційного Суду України Василя Лемака стосовно Рішення Конституційного Суду України від 10 вересня 2025 року № 4-р(П)/2025 в якій зазначив, що під час тлумачення статті 57 Конституції України Суд не врахував, що людське право, гарантоване цим конституційним приписом, має горизонтальний ефект щодо суб'єктів, тобто у даному випадку йдеться про органи адвокатського самоврядування та адвокатів. Приписи права, які врегульовують ці відносини, повинні тлумачитися відповідно до духу конституційних цінностей, їхнього «проникаючого ефекту»[6].

Аналізуючи сутність і зміст принципів податкового законодавства О. Совгиря дійшла висновку, що внаслідок такої властивості Конституції право на повагу до гідності є водночас базовим аксіологічним параметром, що визначає сутність дій публічної влади, суб'єктів економічних і соціальних відносин та є основою для визначення обсягу потенційних обмежень реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина [7, с. 148]. У п. 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, зазначено, що права і свободи людини впливають із людської гідності, що свобода (вільність) людини аргіогі є визначальною та пріоритетною для шанування державою загалом, органами державної влади, органами місцевого самоврядування, іншими суб'єктами [8].

Як зауважує Карнаух Б. сьогодні в країнах Європи предметом обговорення є тенденція конституціоналізації приватного права, яка полягає у все більшому впливі фундаментальних конституційних прав на визначення змісту інститутів приватного права. Норми деліктного, договірного права та права компаній інтерпретуються і застосовуються крізь призму концепції основоположних прав людини [9, с. 149–150].

Слід зауважити, що положення Конституції, якими гарантуються права і свободи людини, зобов'язують фізичну чи юридичну особу у приватних стосунках між ними з урахуванням двох моментів: 1) суть самого права чи свободи; 2) характер обов'язку, який накладається цим правом чи свободою.

Аналізуючи положення ч. 1 ст. 68 Основного Закону України, Верховний Суд України зазначив, що даний припис визначає обов'язок усіх і кожного неухильно додержуватися Конституції та законів України. Однак, дискусійною є можливість поширення даного правового положення та розділу II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» на юридичних осіб. Також проблемним є ефективність механізмів забезпечення контролю, насамперед судового, за дотриманням прямої дії конституційних норм у приватних відносинах,

оскільки диспозитивність цивільних і господарських правовідносин забезпечує певну їх «закритість» [2, с. 90–92].

Отже, завдяки «горизонтальному ефекту» Конституції України здійснюється забезпечення прав людини у приватно-правовій сфері. Правові норми, якими врегульовуються основоположні права людини, наділені так званим «проникаючим ефектом» на всі інші норми права та правові інституту, в тому числі на приватне право, зобов'язуючи при цьому всіх суб'єктів права, в тому числі недержавних, до виконання певних обов'язків.

Література

1. Савчин М.В. Порівняльне конституційне право : навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 328 с.

2. Застосування судами Конституції України: доктрина і практика, Київ : ВАІТЕ, 2022. 604 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/rizne/Monografua.pdf (дата звернення 01.05.2026)

3. Терлецький Д. Обмеження конституційних прав: теоретико-методологічні засади. *Український часопис конституційного права*. 2021. № 3. С. 5–22.

4. Дяченко О.П., Ніколюк О.В., Мужайло В.Д. Орган конституційної юрисдикції в механізмі державних органів влади: до питання реалізації окремих функцій. *Електронне «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. 2020. № 5. <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2020.5.1>

5. Голова та судді Конституційного Суду України взяли участь в Першому Конгресі Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів. URL: <https://ccu.gov.ua/novyna/golova-ta-suddi-konstytucijnogo-sudu-ukrayiny-vzyaly-uchast-v-pershomu-kongresi-asociaciyi-0> (дата звернення 29.04.2026)

6. Окрема думка судді Конституційного Суду України Василя Лемака стосовно рішення Конституційного Суду України від 10 вересня 2025 року № 4-п(II)/ 2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nb04d710-25?find=1&text=%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%BB+%D0%B5%D1%84%D0%B5%D0%BA%D1%82> (дата звернення 28.04.2026)

7. Совгира О. Конституційна скарга як спосіб захисту конституційних прав та свобод осіб у податкових правовідносинах. *Право України*. 2018. № 12. С. 148–162.

8. Рішення Конституційного Суду України від 22 травня 2018 року № 5-п/2018. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/st_3.pdf (дата звернення 01.05.2026).

9. Карнаух Б. Захист власності Європейським Судом з прав людини і горизонтальний ефект. *Право України*. 2021. № 5. С. 149–166. <https://doi.org/10.33498/louu-2021-05-149>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-639-6-2>

КОНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Бахчеджи Л. В.

*здобувачка ступеня магістра спеціальності «Міжнародне право»
Київський університет права Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Конституція України визначає суверенітет як основу держави. У ній закріплено, що Україна є незалежною, демократичною, соціальною та правовою державою, а її територія є цілісною і недоторканою. В умовах збройної агресії, яка триває з 2014 року і особливо посилилася у 2022 році, значення конституційних механізмів зростає. Вони виконують не лише формальну юридичну роль, а й реально впливають на функціонування держави.

Конституція продовжує діяти навіть під час збройної агресії. Саме вона є основою для прийняття рішень органами влади в надзвичайних умовах. При цьому держава зобов'язана діяти відповідно до принципу верховенства права, забезпечуючи баланс між питаннями безпеки та дотриманням прав людини.

Одним із основних способів реагування на збройну агресію є введення воєнного стану. Це передбачено як Конституцією України, так і окремим законом. Рішення про його запровадження приймає Президент у разі загрози нападу або вже наявної агресії. Перед цим свої пропозиції подає Рада національної безпеки і оборони, а сам указ має затвердити Верховна Рада [2, ст. 2].

Воєнний стан – це особливий режим, за якого державні органи та військове командування отримують більше повноважень. Також у цей період можуть тимчасово обмежуватися деякі права і свободи громадян. Але важливо, що є чіткі межі: Конституція визначає права, які не можна обмежувати ні за яких умов (ст. 64 КУ). Тобто воєнний стан – це не відмова від Конституції, а її застосування в складних обставинах [1, ст. 64].

Окремо варто сказати про обмеження прав громадян. Вони вводяться не просто так, а для забезпечення безпеки. Наприклад, обмеження виїзду за кордон пов'язане з мобілізацією та потребами оборони. Контроль кордону допомагає уникнути витоку важливої інформації, контролювати переміщення людей і підтримувати безпеку в країні. При цьому саме право на пересування не скасовується - воно лише тимчасово обмежується відповідно до закону [1, ст. 33].

У науковій літературі також звертається увага на те, що навіть в умовах воєнного стану держава повинна дотримуватися міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини. Зокрема, В. Пилипенко зазначає, що обмеження прав і свобод у період війни мають здійснюватися виключно в межах закону та відповідно до принципу пропорційності [3, с. 125].

Одним із прикладів таких обмежень є комендантська година. Вона діє майже по всій території України і напряму впливає на повсякденне життя людей. У різних регіонах вона різна: у Києві м'якша, а в прифронтових областях вона більш жорстка. Її основна мета – безпека, зокрема запобігання диверсіям і контроль за пересуванням у нічний час.

Зараз підхід до таких обмежень став більш гнучким. Наприклад, дозволили пересування вночі до «Пунктів незламності». Це було зроблено через проблеми з електроенергією, щоб люди могли отримати тепло, зв'язок і базову допомогу. Тобто держава намагається поєднати безпеку і нормальні умови для життя.

Важливою частиною захисту держави є також мобілізація. Нею займаються територіальні центри комплектування та соціальної підтримки. Вони ведуть облік військовозобов'язаних, повідомляють громадян і організують їхню явку для уточнення даних або служби [4, ст. 38].

Але ці центри не є правоохоронними органами. Вони не мають права затримувати людей чи застосовувати силу. Це можуть робити тільки уповноважені органи, зокрема поліція, і лише в межах закону [5, ст. 32].

Якщо представники ТЦК самі застосовують примус, це виходить за межі їхніх повноважень. Такі дії порушують право людини на свободу та особисту недоторканність. Тому навіть під час війни всі дії мають відбуватися за законом [1, ст. 29].

У підсумку можна сказати, що мобілізація є необхідною для захисту держави і передбачена Конституцією. Але її проведення повинно бути законним. Порушення правил може негативно вплинути на довіру людей до держави.

Загалом конституційні механізми захисту суверенітету працюють і є ефективними. Воєнний стан і пов'язані з ним обмеження є

необхідними. Але деякі питання, зокрема діяльність ТЦК, потребують більш чіткого дотримання закону, щоб уникати порушень прав громадян.

Література

1. Конституція України : прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. (зі змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII (із змінами). Ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

3. Пилипенко В. Вплив воєнного стану на права і свободи громадян України. *Юридичний вісник*. 2025. Вип. 5. С. 125–136. URL: https://yurvisnyk.in.ua/v5_2025/18.pdf

4. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 березня 1992 р. № 2232-XII (зі змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>

5. Про Національну поліцію : Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII (зі змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Бездігна Т. В.

студентка магістратури

*Київський університет права Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Основний закон, тобто Конституція України, є основою усієї вітчизняної правової системи. Найвища юридична сила Конституції України полягає у тому, що її норми мають пріоритет перед нормами інших законів, та є загальнообов'язковими до виконання.

Конституція України затверджує «фундамент» державної політики, котра, у першу чергу, має за мету забезпечувати права та свободи людини, а також необхідні умови її життя. Основний Закон нашої держави заклав досить значущі основи для розвитку й зміцнення демократичної, правової та соціальної держави.

Головне призначення Конституції України – це врегулювання поведінки учасників конституційно-правових відносин, яке може реалізовуватися за умови існування відповідного механізму її реалізації [1, с. 191].

Нині є досить актуальною проблема ефективного застосування потенціалу Конституції України в аспекті процесу самого державотворення, реалізація її норм в суспільстві, визначення чинників, що негативно впливають на реалізацію конституційних норм [2, с. 51].

На думку вченого-правознавця Ю. М. Тодики, механізм реалізації Конституції України охоплює нормативний та інституційний аспекти. Економічні, політичні, соціально-психологічні та інші фактори він розглядає як ті реальні умови, котрі безпосередньо впливають на реалізацію конституційних норм, а тому не можуть відокремлюватися [3, с. 338–340].

За формою реалізація норм Конституції – це, по-перше, дотримання усіх без винятку її положень як органами державної влади й місцевого самоврядування, а також громадянами; по-друге, належне застосування конституційних норм під час здійснення своїх повноважень органами державної влади, посадовими особами шляхом прийняття законів України, актів Президента України та інших значущих нормативно-правових актів [4, с. 3].

Таким чином, під реалізацією Конституції України варто розуміти втілення конституційних приписів у життя суспільства й держави шляхом правомірної поведінки учасників конституційно-правових

відносин з метою забезпечення дотримання прав та свобод людини і громадянина, засад конституційного ладу, суверенітету та територіальної цілісності держави.

У загальному розумінні Конституція за своєю юридичною і соціальною природою є унікальним актом. Процес її реалізації відбувається на кількох рівнях, тобто як окремих конституційних норм, так і конституційно-правових інститутів. При цьому, якщо критерієм ефективності у процесі реалізації Конституції є становлення конституційного ладу, то процес реалізації окремої норми є ефективним, якщо вона отримала своє вираження в суспільних відносинах [5, с. 34].

Процес реалізації Конституції передбачає як забезпечення її максимальної стабільності та ефективності, так і забезпечення її розвитку в суспільстві й державі.

Вагоме значення для реалізації норм Конституції України, крім юридичних, мають організаційно-правові гарантії, котрі використовуються для попередження порушень конституційних норм та припинення можливих порушень [6, с. 30].

Механізм реалізації Основного Закону може бути ефективним лише за умови додержання й непорушності конституційних норм. Окрім того, не менш важливими формами реалізації Конституції України є використання, виконання і застосування її положень.

Таким чином, вдосконалення існуючого механізму реалізації норм Конституції України повинно відбуватися у таких напрямках:

– вдосконалення законодавства у напрямку відповідного конституційно-правового забезпечення розвитку громадянського суспільства в Україні;

– усунення деяких прогалин, що мають місце в Конституції;

– реалізація модернізації Конституції України [7, с. 107].

Якщо механізм реалізації Конституції України діятиме злагоджено та ефективно, тобто у повній взаємодії усіх його складових, тоді можна сміливо стверджувати про те, що Україна, відповідно, до Основного Закону України, дійсно є правовою державою.

Література

1. Ференц В. Дві тенденції конституційного процесу. URL: <http://www.pravda.com.ua/columns/2015/03/19/7061790>.

2. Крусян А. Модернізація Конституції України: досвід, сучасність та перспективи. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Т. 11, 2012. 488 с.

3. Тодика Ю. М. Конституція України: проблеми теорії і практики. Харків : Факт, 2000. 608 с.

4. Проблеми реалізації Конституції України: теорії і практика : монографія / відп. ред. В. Погорілко. Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. 652 с.

5. Морозюк С. М. Особливості структури механізму реалізації Конституції України. *Науковий вісник публічного та приватного права*, 2016. Випуск 5. С. 32–36.

6. Гаврильців М. Т. Реалізація Конституції України: ефективність дії та напрями її забезпечення в умовах конституційно-правової реформи. *Право і суспільство*, 2020. № 2. С. 25–31.

7. Козаченко А. І. Історія розвитку конституціоналізму в Україні : навчальний посібник. Полтава : Астрія, 217 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-639-6-4>

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ: ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТА ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА

Єгорова В. С.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри інтелектуальної власності та приватного права
Факультет соціології і права*

*Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна*

Конституція відіграє велику роль у розбудові будь якої держави, як демократичного і вільного суспільства.

Основні принципи, які закріплені у Конституції – є гарантією розбудови правової держави. Для громадянина – закріплення прав і свобод. Принципи Конституції України – це найвищі цінності, на яких заснована українська держава, та нормативні засади її діяльності. Вони відіграють важливу роль у встановленні, регулюванні та охороні конституційного ладу, формуванні політичної системи, системи права та публічного управління.

Розуміння та дотримання Конституції України є важливим кроком до побудови справедливого та процвітаючого суспільства.

Питання щодо відповідності Основного Закону реаліям існуючої в державі на конкретному етапі її розвитку правової дійсності, оптимізації сучасних конституцій, подолання стану фіктивності

конституційних норм, причин і наслідків зміни циклів конституційного розвитку, зменшення кількості непрогнозованих, а часом і небезпечних наслідків хаотичних змін текстів конституцій, конституційної якості правової держави, якою Україна проголошена у ст. 1 Конституції України від 28 червня 1996 року [1].

Окремі проблемні положення Конституції України, зокрема щодо статусу Криму, питань мови, державних символів, землі, були очевидними ще під час її ухвалення, однак прописані як компромісні. Крім того, за роки незалежності суспільний розвиток держави висунув на порядок денний ще ряд важливих аспектів, які можуть стати предметом внесення змін до Конституції. Серед таких реформ, здійснення яких потребує внесення змін до Основного Закону, передусім варто відзначити судову, децентралізацію, чіткий розподіл повноважень між гілками влади й забезпечення балансу стримувань і противаг, а також розширення конституційних прав і свобод людини та громадянина із забезпеченням чітких гарантій їх дотримання.

Конституція України є невід'ємною частиною життя кожного громадянина. Вона визначає основні принципи держави, захищає права та свободи людей, забезпечує демократичний розвиток суспільства. Розуміння та дотримання Конституції України є важливим кроком до побудови справедливого та процвітаючого суспільства.

Україна, як суверенна і незалежна держава, засновується на Конституції, яка визначає права, свободи і обов'язки громадян, а також принципи функціонування держави. Конституція України є фундаментальним законом країни, який ґрунтується на принципах демократії, верховенства права та гарантує розвиток суспільства.

Сучасне конституційне право є важливою галуззю права, яка вивчає конституції та правові системи країн. Воно визначає структуру та функціонування держави, розподіл влади між різними органами, а також права та обов'язки громадян.

Сучасне конституційне право є живою та **розвиваючоюся** галуззю права, яка відображає потреби та цінності суспільства. Воно гарантує захист прав та свобод громадян, стабільність держави та розподіл влади.

Сучасне конституційне право є важливою складовою правової системи країни і має значний вплив на життя громадян. Воно забезпечує захист прав та свобод, стабільність держави та розподіл влади.

Сучасне конституційне право – це галузь права, яка закріплює основні засади демократії, конституційно-правовий статус людини і громадянина та організацію державної влади і місцевого самоврядування. В умовах становлення України як демократичної, правової, соціальної держави вивчення цієї дисципліни має особливе значення та дає студентам широкий діапазон світоглядних уявлень

із найбільш важливих політико-правових проблем розвитку нашої держави: 1) становлення конституціоналізму в Україні на демократичних засадах; 2) забезпечення прав людини та громадянина; 3) реалізація народовладдя; 4) формування дієздатних структур громадянського суспільства [2].

Сьогоднішні реалії для Конституції України включають наступні аспекти:

1. Законодавчі зміни: За останні роки були внесені деякі зміни до Конституції України. Наприклад, реформа децентралізації, яка передбачає перерозподіл влади та фінансових ресурсів між місцевими органами влади та центральною владою. Також були внесені зміни до процедури звернення до Конституційного Суду та інші.

2. Захист прав і свобод: Конституція України гарантує різноманітні права і свободи громадян, такі як право на життя, свободу вираження думки, релігійну свободу, право на приватну власність та інші. Однак, існують виклики та виклики, пов'язані з їхнім захистом, зокрема в сфері корупції, дискримінації та інших порушень прав людини.

3. Роль Конституційного Суду: Конституційний Суд України виконує важливу роль в забезпеченні конституційності законів та розв'язанні конституційних спорів. Рішення Конституційного Суду мають велику юридичну силу та впливають на правову систему країни.

4. Європейська інтеграція: Україна активно працює над європейською інтеграцією, включаючи набуття членства в Європейському Союзі. Це може призвести до подальших змін в Конституції, щоб відповідати європейським стандартам та цінностям.

Однак, важливо відзначити, що відповідно до Конституції України, будь-які зміни до неї мають здійснюватись відповідно до конституційно-правової процедури, з урахуванням демократичних принципів та волі народу.

Література

1. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Mishchenko Maryna. Determining the status of immovable objects of cultural heritage: features and existing problems. The Culturology Ideas. January 2020. P. 135–143. URL: https://www.researchgate.net/publication/347565958_Determining_the_status_of_immovable_objects_of_cultural_heritage_features_and_existing_pr

ЗЕМЕЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ЗАХИСТУ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Зорік М. В.

*суддя Ковпаківського районного суду м. Суми
м. Суми, Україна*

Історія земельних правовідносин засвідчує, що земля в усі періоди суспільного розвитку, незалежно від місця її розташування, була, є і буде одним із найцінніших майнових активів не лише для фізичних чи юридичних осіб, а і самої держави. З цих підстав даний вид правовідносин займає особливе місце у правовій системі нашої держави, зважаючи також і на їх комплексність, що полягає у регулюванні даного інститут нормами не лише земельного, але і цивільного, адміністративного, екологічного права. З цих підстав Запотоцька О.В. та Пустовіт Ю. Ю. відмічають, що «земельні відносини є одним із найбільших за обсягом масивів врегульованих нормами права суспільних відносин, до яких залучено абсолютну більшість як приватних, так і публічних суб'єктів права» [1, с. 102].

Однією із головних рис, притаманних земельним правовідносинам, є їх невід'ємний взаємозв'язок із цивільно-правовим інститутом приватної власності. Земельна ділянка може перебувати як у приватній (спільній сумісній, спільній частковій), так і в державній власності або у власності територіальної громади, а тому кожна із вищезазначених форм передбачає і відповідні, притаманні їй способи судового захисту. Крім того, закон охороняє не лише землю як матеріальний природний об'єкт, але і забезпечує захист майнових прав на неї, що у свою чергу вимагає наявності ефективних механізмів регулювання земельних правовідносин.

Як слушно відзначає Малохліб О. С., право власності є первинним речовим правом на землю, його виникнення передує і є передумовою виникнення інших речових прав на землю, які є похідними саме від права власності. Саме власник може передавати користувачеві свою правомочність користування, надаючи йому повне або обмежене право на користування [2, с. 335].

Якщо ж розглядати земельні правовідносини з точки зору прав титульного власника, то останній має широкі повноваження щодо розпорядження своєю земельною ділянкою від її продажу, дарування, до передачі її в оренду, емфітевзис, суперфіцції тощо. В той же час

власник може обробляти свою земельну ділянку самостійно та залишити її у спадок своїм рідним чи близьким.

Якщо ж ми говоримо про землю з точки зору держави, то тут земля в першу чергу відіграє політичну, економічну, соціальну роль. Разом з тим, земельні ділянки, а з ними і земельні правовідносини, окрім блага, яке вони приносять своєму землевласнику чи землекористувачу потребують і свого захисту. Наприклад, силою держави і її людей при вторгненні ворога на її територію, оскільки «територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою» (ч. 3 ст. 2 Конституції України).

Силою самозахисту фізичної чи юридичної особи, якщо цей спосіб захисту спрямований на протидію протиправним посяганням на їх земельні права є адекватним і узгоджується із поточним законодавством (ст. 19 ЦК України), оскільки до цього землевласників зобов'язує їх власність (ч. 3 ст. 13 Конституції України).

Але класичним способом захисту порушених, невизнаних чи оспорюваних прав та законних інтересів як фізичних, так і юридичних осіб у сфері земельних правовідносин є суд, оскільки кожна особа, яка вважає, що її земельне чи цивільне право ким-то порушене, невизнане чи оспорюване або порушується її законний інтерес, має право звернутися до суду за їх захистом.

В той же час, реалізація такого права повинна здійснюватись на основі самостійно обраного способу захисту. При цьому способи захисту не придумуються ні фізичними, ні юридичними особами, вони є уніфікованими, а відтак їх перелік законодавчо закріплений в ч. 2 ст. 16 ЦК України і пов'язується із: 1) визнанням права; 2) визнання правочину недійсним; 3) припинення дії, яка порушує право; 4) відновлення становища, яке існувало до порушення; 5) примусове виконання обов'язку в натурі; 6) зміна правовідношення; 7) припинення правовідношення; 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди; 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб. Суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом чи судом у визначених законом випадках (ч. 2 ст. 16 ЦК України) [3].

Як бачимо, вимога до обрання способу захисту свого майнового права, в тому числі і пов'язаного із земельними правовідносинами, має не довільний, а імперативний характер. В той же час кожен із вищезазначених способів судового захисту може мати місце у сфері земельних правовідносин, які набули спірного характеру, оскільки такі

правовідносини мають широкоформатний характер. Ті ж способи правового захисту, які не зазначені безпосередньо в ст. 16 ЦК України, вони за домовленістю сторін можуть мати місце в договорах, які укладають сторони на предмет користування чужою земельною ділянкою у вигляді оренди земель сільськогосподарського призначення, емфітевзису, суперфіцію, встановленню земельних сервітутів тощо.

Відсутність вказівки у позовній заяві про «спосіб (способи) судового захисту щодо прав та інтересів передбачених законом чи договором, або інший спосіб (способи) захисту прав та інтересів, який не суперечить закону і який позивач просить суд визначити» таким (п. 4 ч. 3 ст. 175 ЦПК України), тягне за собою залишення позовної заяви без руху з підстав «недодержання позивачем вимог, викладених у ст. 175 ЦПК України, а відтак суд постановляє ухвалу про залишення позовної заяви без руху» (ч. 1 ст. 185 ЦПК України). «В ухвалі про залишення позовної заяви без руху зазначаються недоліки позовної заяви, спосіб і строк їх усунення, який не може перевищувати десяти днів з дня вручення ухвали про залишення позовної заяви без руху» (ч. 2 ст. 185 ЦПК України) [4].

Отже, для захисту земельних правовідносин, які набули спірного характеру і з цих підстав переносяться у сферу судового урегулювання, важливим питанням є визначення позивачем способу правового захисту свого порушеного, невизнаного чи оспорюваного права, чи законного інтересу. В той же час спосіб захисту повинен завжди узгоджуватись із суттю предмету спору з одного боку, а з іншого – сприяти правовій визначеності правозастосування, а відтак і ефективності судового захисту.

Складність і багатогранність земельних правовідносин вимагає особливої підвищеної до них уваги як з боку законодавця, так і зі сторони судової гілки влади, яка формує правозастосовчу практику у даній сфері суспільних відносин. Наявність різноманітних і одночасно ефективних способів захисту майнових прав на землю у цивільному судочинстві є гарантією реалізації цих прав учасниками земельних правовідносин і водночас сприяє стабільності цивільно-правового обороту землі і зміцненню правового порядку в нашій державі.

Література

1. Запотоцька О. В., Пустовіт Ю. Ю. Особливості характеристики земельних правовідносин у межах їх адміністративно-правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2024. Вип. 84. Ч. 3. С. 102–107. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.16>

2. Малохліб О. С. Правове регулювання земельних відносин в Україні та Канаді: компаративний аналіз. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 334–337. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/78>

3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 01.04.2026).

4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 01.04.2026).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-639-6-6>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОКУРОРСЬКОГО КОРПУСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Костенко С. К.

*доктор філософії в галузі права,
професор кафедри організації судових, правоохоронних органів
та адвокатури,
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Аналізуючи норми Закону України «Про прокуратуру» [1] (далі – Закон), можна виділити наступні організаційно-правові напрями формування прокурорського корпусу: а) добір прокурорів; б) переміщення; в) призначення та звільнення з адміністративних посад, г) припинення статусу прокурора. Суб'єктами владних повноважень, що реалізують вказані напрями управлінської діяльності, є Генеральний прокурор і окремі прокурори, які займають адміністративні посади, Рада прокурорів України (далі – РПУ) та Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів (далі – КДКП).

Досягненням реформування прокуратури в Україні відповідно до європейських стандартів є така засада в її діяльності як відкрите і конкурсне зайняття посади прокурора, критеріями для чого є добросовісність та професійна компетентність. Запроваджена в 2014 році законодавча модель хоча і була цілком прозорою, проте для її ефективності цього виявилось замало через низьку атрактивність для потенційних аплікантів. В 2023 році умови і процедура добору

прокурорів в Законі були змінені: скасовано необхідність для участі в доборі будь-якого стажу в галузі права. Натомість надано можливість набути юридичний стаж та практичні навички роботи прокурора безпосередньо в ході спеціальної підготовки, основну частину якої складає стажування на посаді прокурора окружної прокуратури, із виплатою частини заробітної плати прокурора.

Найбільш спірним у цій моделі є скасування вимоги щодо стажу, що є предметом критики дослідників [2], оскільки подібні вимоги наявні відносно основних суміжних правничих професій – суддів та адвокатів. В цілому погоджуючись з цією критикою, зазначимо, що для входу у професію судді або адвоката стаж можна отримати у відповідному професійному середовищі в якості помічника судді або адвоката. Для органів прокуратури найбільш дотичним є суддівський досвід, проте застосувати його «ad hoc» неможливо, оскільки «кожний суддя має помічника (помічників). <...> Судді самостійно здійснюють добір помічників» [3, ст. 157].

Удосконалення діючої моделі можливе шляхом встановлення диференційованих вимог до кандидатів на посаду прокурора в залежності від їх попереднього професійного стажу: 1) для кандидатів на посаду прокурора окружної прокуратури з дворічним стажем у галузі права передбачити стажування на посаді прокурора строком 3–6 місяців, за відсутності стажу – більший строк, наприклад, 12–18 місяців; 2) запровадити можливість «прямого» добору на вакансії в Офісі Генерального прокурора та обласних прокуратурах на відкритих та конкурентних засадах, аби в ньому на однакових умовах та спільно з діючими прокурорами нижчестоящих прокуратур мали можливість брати участь правники, які не є прокурорами; 3) з урахуванням накопиченого досвіду із забезпечення прозорості та об'єктивності конкурсів, наявності вже готової інфраструктури, підвищити інституційні спроможності КДКП із проведення добору (переведень), в тому числі шляхом залучення до діяльності цього органу незалежних спостерігачів. При цьому можливе збільшення тривалості попереднього стажу «зовнішніх кандидатів» при доборі у вищестоящі прокуратури, наприклад, до 5–7 років, як це робиться в деяких країнах ЄС [4, с. 156–158] та, принаймні, нетривале їх стажування.

Саме такий шлях удосконалення добору прокурорів одночасно дозволяє рух до ЄС та оперативне заповнення вакансій кваліфікованими кадрами з урахуванням вимог воєнного стану, а не обраний законодавцем в липні 2025 року [5] хибний шлях повного скасування конкурсних засад зайняття посад прокурорів обласних прокуратур та Офісу Генерального прокурора.

Також вельми актуальною на сьогодні для вітчизняної прокуратури на шляху поступу до ЄС є запровадження прозорості процедури заміщення керівних (адміністративних) посад, до яких відносяться посади Генерального прокурора, керівників обласних прокуратур, їх перших заступників та заступників, керівників окружних прокуратур.

Законодавець запровадив можливість заміщення адміністративних посад (крім Генпрокурора) тільки за умови отримання суб'єктом призначення – Генеральним прокурором, рекомендації РПУ, напевне вважаючи, що участь вказаного органу прокурорського самоврядування в процедурі призначення має підвищувати функціональну незалежність прокурорських керівників та виступати засобом висунення на такі посади найбільш достойних прокурорів. Але такі сподівання виявились марними, тому за програмою ЄС Ukraine Facility у 1-му кварталі 2026 року мало відбутись «розроблення та прийняття закону з урахуванням європейських стандартів та після консультацій з Венеційською комісією, що забезпечить більш прозорий та заснований на заслугах відбір прокурорів на керівні (адміністративні) посади <...> який включає <...> посилення інституційної спроможності <...> Ради прокурорів України, в частині відбору прокурорів на керівні (адміністративні) посади» [6, с. 82–83]. Наразі до парламенту навіть не подано відповідного законопроекту.

В 2024 році Консультативна рада європейських прокурорів склала Висновок № 19 (2024) щодо організації діяльності органів прокуратури для забезпечення їхньої незалежності та неупередженості [7], який в більшій частині присвячений генеральним прокурорам. Проте, співставлення статусу Генерального прокурора в Україні з вказаним Висновком свідчить, що діючий вітчизняний організаційно-правовий механізм призначення та звільнення Генерального прокурора не відповідає європейським стандартам, а щодо наявності механізму політичної відповідальності Генерального прокурора, через висловлення йому недовіри парламентом, прямо їм протирічить.

Не менш проблемним є законодавче регулювання припинення статусу прокурора. Конституційний Суд України (далі – КСУ) визнав неконституційною таку підставу для звільнень прокурорів як ліквідація, реорганізація органів прокуратури та скорочення штатів (п. 9 ч. 1 ст. 51 Закону), вказавши що ця норма закону «уможливило вплив чи тиск на незалежність прокурора у зв'язку з тим, що прокурора може бути звільнено з посади не лише внаслідок його рішень, дій або бездіяльності, а також і через ухвалення рішення щодо ліквідації чи реорганізації органу прокуратури або скорочення кількості посад прокурорів органу прокуратури» [8, п. 5.6]. В той же час, саме така підстава для звільнень була в основі законодавчого забезпечення кадрових «перезавантажень» прокуратури в 2015 та 2019 роках.

Незважаючи не викладене, тим же законом [5], яким було скасовано конкурсні засади зайняття посад прокурорів, був впроваджений п. 9-1 ч. 1 ст. 51 Закону [1]. Ним передбачена підстава для звільнення – «незгода на призначення на вакантну або тимчасово вакантну посаду чи на переведення на такі посади до іншого органу прокуратури у випадках ліквідації, реорганізації, зміни структури або штатної чисельності прокурорів органу прокуратури, в якому прокурор обіймає посаду». Таким чином законодавцем було фактично проігноровано рішення КСУ, а замість норми, визнаної неконституційною, введена аналогічна за юридичним змістом інша норма закону.

Отже, сучасний стан формування прокурорського корпусу в Україні поєднує досягнення європейсько орієнтованих реформ із тенденціями, що підривають принципи незалежності, професійності та прозорості прокурорської служби.

Виклики воєнного стану не можуть слугувати універсальним виправданням для відступу від засад конкурсності та меритократії. Євроінтеграційний курс України передбачає не зниження, а неухильне дотримання стандартів, навіть в умовах війни. Відмова від прозорих процедур добору та зниження кваліфікаційних вимог створюють ризики деградації інституційної спроможності прокуратури. Особливо небезпечним є ігнорування правових позицій КСУ шляхом фактичного відтворення в новому законі норм, визнаних неконституційними, що суперечить принципу верховенства права.

Подальше реформування має здійснюватися виключно в межах євроінтеграційних зобов'язань України, із забезпеченням незворотності реформ, відновленням конкурсних процедур та гарантуванням незалежності прокурорів.

Література

1. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення 25.03.2026).

2. Стефанчук М. Формування прокурорського корпусу в Україні: сучасні тенденції. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 2 (34). С. 71–77.

3. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення 25.03.2026).

4. Костенко С. К. Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів: правовий статус та шляхи реформування : монографія / Національна академія прокуратури України. Київ, 2019. 241 с.

5. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливостей досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із зникненням осіб безвісти за особливих обставин під час дії воєнного стану : Закон України від 22.07.2025 № 4555-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4555-20#Text> (дата звернення: 26.03.2026).

6. Ukraine Facility. *Міністерство економіки України* : веб-сайт. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/> (дата звернення: 26.03.2026).

7. Висновок № 19 щодо організації діяльності органів прокуратури для забезпечення їхньої незалежності та неупередженості. *Консультативна рада європейських прокурорів* : веб-сайт. URL: <https://rm.coe.int/opinion-no-19-2024-of-the-ccpe-ua/1680b34283> (дата звернення: 26.03.2026).

8. Рішення Конституційного Суду України від 18.12.2024 № 11-р(П)/2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-24#Text> (дата звернення: 26.03.2026).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-639-6-7>

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ КІБЕРПРОСТОРУ УКРАЇНИ

Морозов А. А.

*здобувач ступеня магістр спеціальності «Міжнародне право»,
Київський університет права Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Конституція України, згідно з її 8 статтею, є основним законом держави, який має найвищу юридичну силу та у відповідності до якого приймаються інші нормативно-правові акти. В 17 статті Основного закону встановлено, що «захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу» [1].

Територією будь-якої країни світу прийнято вважати певну частину земної поверхні – суходіл, окреслену державними кордонами, які були офіційно визнані світовим товариством, зокрема – Організацією Об'єднаних Націй. Окрім цього, державною територією вважаються її територіальні та внутрішні води, підземні надра, повітряний простір та

умовні території (повітряні та водні судна). Водночас, враховуючи стрімкий розвиток технологій та суспільства, постало питання у правовому визначенні кіберпростору.

Під кіберпростором, за Д. Дубовим, розуміється одночасно й інформаційний простір, й комунікативне середовище, які були створені сукупністю інформаційних процесів на основі єдиних стандартів та протоколів обміну даними [4, с. 213].

При цьому, на його думку, особливістю та проблемою одночасно кіберпростору є його кордони, оскільки саме вони є однією із ключових ознак держави та чинником її безпеки у взаємодії з іншими суб'єктами міжнародного публічного права. Автором підкреслюється наявна проблема у визначенні кіберкордонів на рівні суверенної держави, хоча він схильний до «реалістичного підходу» Д. Шелдона щодо ототожнення кіберкордону з державним кордоном, оскільки перший у своєму існуванні напряму залежний від штучних об'єктів – телекомунікаційної інфраструктури, яка є його джерелом живлення [3, с. 37–38].

На Вашингтонському саміті НАТО, який відбувся в столиці Сполучених Штатів Америки у липні 2024 року, було створено Інтегрований центр кіберзахисту НАТО, який має на меті вдосконалити мережеву безпеку та ситуаційну обізнаність, а також було впроваджено кіберпростір як сферу проведення операцій, що, у свою чергу, може свідчити про наміри Альянсу надати кіберпростору значення такого виміру, втручання в який є порушенням статті 5 Альянсу, яка передбачає колективний захист союзників від збройної агресії проти одного з членів НАТО. [Декларація Вашингтонського саміту]

Водночас, у статті 17 Основного закону України визначено, що «оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України». Окрім цього, у Верховній Раді України зареєстровано проєкт Закону України «Про Кіберсили Збройних Сил України», метою прийняття якого у пояснювальній записці проголошується необхідність «створення військової та технічної організаційної структури у складі Збройних Сил України за стандартами НАТО, яка відповідатиме за кібероборону України, захист її суверенітету та територіальної цілісності в кіберпросторі» [1; 2].

І хоча питання правової визначеності кіберпростору як частини державної території України в Конституції України виникло у 2026 році, потенціал у створенні прямого зв'язку між ними вже міцно закріплюється як у світовій практиці, так і в національній правовій системі. Це підтверджується наміром створити окремий, спеціалізований на кіберпросторі та кіберобороні, підрозділ у Збройних Силах України, на які покладено обов'язок захищати державний кордон.

Література

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 08.05.2026).
2. Проект Закону України «Про Кіберсили Збройних Сил України». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/45453> (дата звернення: 08.05.2026).
3. Дубов Д. В. Кіберпростір як новий вимір геополітичного суперництва : монографія. К. : НІСД, 2014. 328 с.
4. Верховцева І. Г. Глобальний кіберпростір та опір інформаційній агресії: кібердипломатія України у протидії російській інформаційній інвазії. 2024. № 9. С. 213–243. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-480-1-9>
5. Декларація Вашингтонського саміту. 2024. URL: <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2024/07/10/washington-summit-declaration?selectedLocale=uk> (дата звернення: 08.05.2026).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-639-6-8>

ПРИНЦИП ПРОПОРЦІЙНОСТІ ЯК КОНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ОБМЕЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ВТРУЧАННЯ У ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Нітченко А. Г.

*кандидатка історичних наук, доцентка,
доцентка кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових
дисциплін*

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна*

В умовах відсічі повномасштабній збройній агресії РФ та дії правового режиму воєнного стану в Україні особливого значення набуло визначення конституційної межі між безпековими заходами держави та збереженням сутності прав людини. Конституція України не заперечує можливості тимчасових обмежень у воєнний час, проте імперативно пов'язує їх із критеріями формальної визначеності, строковості та недоторканності «ядра» невідчужуваних прав. Аналогічний підхід закріплено у Європейській конвенції з прав людини

та Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, які допускають дерогацію зобов'язань виключно у тій мірі, якою цього суворо вимагає екзистенційність загроз [1; 2].

Окреслена проблематика вимагає системного переосмислення ролі засадничих юридичних стандартів, де принцип пропорційності трансформується з теоретичної конструкції у практичний конституційний тест правомірності державних рішень. Конституційний Суд України послідовно наголошує, що будь-яке втручання є допустимим лише за умови його встановлення законом, переслідування легітимної мети, суспільної необхідності та збереження сутнісного змісту права [3]. У цьому контексті методологічна аксіома про те, що «обмежена держава завжди є сильнішою» [4, с. 102], стає фундаментом для розуміння пропорційності як критично значущого інструменту стійкості правової системи.

Еволюція наукових поглядів свідчить про формування в Україні цілісної доктрини правових обмежень у воєнний час. Сучасні дослідження характеризуються переходом до критичного осмислення безпекових заходів через призму верховенства права.

Перший напрям досліджень фокусується на засадничих принципах конституційної легітимності. Фундаментальне значення тут має доробок С. Шевчука, у якому обґрунтовано, що застосування непропорційних обмежень детермінує вихід державної влади за межі конституційного поля, трансформуючи правомірне регулювання у свавілля [4]. Цю концептуальну лінію розвиває О. В. Білоскурська, доводячи незмінність дії міжнародних стандартів прав людини навіть в умовах збройного конфлікту [5]. Своєю чергою, О. П. Огурцов, крізь призму зарубіжного досвіду Великої Британії, Ізраїлю та Німеччини, визначає спільним нормативним знаменником для демократичних держав імперативну підзвітність будь-яких обмежувальних заходів [6].

Другий напрям, представлений новітніми українськими публікаціями, акцентує увагу на інституційно-процедурних аспектах реалізації пропорційності. Так, Н. Г. Маслової вказує на ризики правової невизначеності, зумовлені браком чітких механізмів реалізації обмежень [7, с. 12–13]; Н. А. Бааджи трактує пропорційність як базовий критерій правомірності специфічних санкційних та безпекових заходів [8, с.201]; О. В. Стратій та О. В. Меленко наголошують на пріоритетності суворого дотримання часових і процедурних меж воєнного стану [9, с. 4].

Конституційна природа пропорційності виявляється у поєднанні матеріальних (захист національної безпеки) та процедурних (законодавча визначеність і контроль) меж державної влади [3]. На міжнародному рівні ця логіка конкретизується через формулу «суворої

необхідності» (*strictly required by the exigencies of the situation*). Для України ці стандарти знаходять пряме втілення у Законі «Про правовий режим воєнного стану», який вимагає вичерпного переліку обмежень та чіткої фіксації їхніх термінів в Указі Президента [10].

Синтез доктринальних та нормативних положень дозволяє виокремити чотири практичні критерії застосування пропорційності в умовах війни: (1) обґрунтованість: наявність безпосереднього зв'язку між обмеженням і реальною загрозою; (2) необхідність: доведення неможливості застосування менш інтенсивних засобів («мінімальне втручання»); (3) тимчасовість: чітка часова обмеженість заходів та їх регулярний перегляд; (4) підконтрольність: гарантування ефективного судового захисту та презумпція перевірки кожного заходу.

Слід зазначити, що дієвість цих критеріїв має стратегічне значення не лише для періоду активних бойових дій, а й для повоєнного відновлення конституційного порядку. Н. Г. Маслова та Н. А. Бааджи обґрунтовано застерігають від інституціоналізації надзвичайних заходів, наголошуючи на недопустимості трансформації тимчасових воєнних обмежень у сталу модель повоєнного державного врядування [7, с. 15, 19–20; 8, с. 201–203]. Таким чином, повоєнна відбудова потребуватиме системної ревізії правових норм на відповідність європейським стандартам.

Отже, принцип пропорційності в умовах війни слід розуміти як фундаментальний конституційний запобіжник, що одночасно легітиміє необхідні для оборони держави заходи та блокує їх перетворення на свавілля. Його нормативна основа, що ґрунтується на Конституції України, міжнародних договорах і правових позиціях КСУ, формує чітку вимогу: правомірним є не будь-яке «доцільне» для держави обмеження, а лише те, що є придатним, необхідним, співрозмірним та підконтрольним суду. В умовах екзистенційної загрози саме пропорційність виступає гарантом того, що права людини залишаються непорушною конституційною межею публічної влади.

Література

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 07.05.2026).

2. International Covenant on Civil and Political Rights. 16 December 1966. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights> (дата звернення: 07.05.2026).

3. Конституційний Суд України. Офіційний вебсайт. *Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (за рішеннями, висновками)*. 4.1.2. *Межі та обмеження. Втручання*. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/412-mezhi-ta-obmezheniya-vtruchannya> (дата звернення: 07.05.2026).

4. Шевчук С. Обмеження прав людини в умовах війни і миру: конституційний аспект. *Філософія права і загальна теорія права*. 2022. № 2. С. 102–121. DOI: <https://doi.org/10.21564/2707-7039.2.318397>

5. Білоскурська О. В. Обмеження та захист прав людини в умовах збройного конфлікту: міжнародний і національний виміри. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 3, ч. 1. С. 107–111.

6. Огурцов О. П. Обмеження прав і свобод людини і громадянина під час війни: зарубіжний досвід. *Правові новели*. 2024. № 22, т. 2. С. 251–257.

7. Маслова Н. Г. Проблеми дотримання прав людини в умовах воєнного стану на прикладі України. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 13. С. 1–21. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15825983>

8. Бааджи Н. А. Права людини в центрі безпекової політики України: принцип пропорційності та європейські стандарти санкційної практики. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. Т. 3, № 1. С. 198–203. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.3.30>

9. Стратій О. В., Меленко О. В. Захист прав людини в Україні під час воєнного стану: європейські стандарти та судово практика. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2026. Вип. 48. С. 1–8.

10. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 07.05.2026).

ПРАВОРЕАЛІЗАЦІЙНИЙ ВИМІР ПРАВОВОЇ ПОВЕДІНКИ У МЕХАНІЗМІ ДІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ НОРМ

Полонка І. А.

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри фундаментальних юридичних дисциплін,
ПВНЗ «Буковинський університет»
м. Чернівці, Україна*

Конституція України є не лише Основним Законом держави та актом найвищої юридичної сили. Вона виступає нормативною основою організації суспільного життя, визначає межі діяльності публічної влади, закріплює правовий статус людини і громадянина та формує базову модель взаємодії особи, суспільства і держави.

Дієвість Конституції не може оцінюватися лише за її текстом або за фактом формального проголошення прав, свобод і принципів. Конституційна норма набуває реального значення тоді, коли вона впливає на поведінку суб'єктів права. Саме у поведінці людини, посадової особи, органу державної влади, суду, правоохоронного органу чи юридичної особи виявляється, чи є Конституція лише нормативним актом, чи справді виконує роль діючого регулятора суспільних відносин.

Тому механізм дії конституційних норм доцільно аналізувати не тільки через законодавчу конкретизацію, правозастосування або судовий контроль, а й через правову поведінку. Такий підхід дозволяє розглядати Конституцію як систему норм, що спрямовують, дозволяють, зобов'язують, обмежують або забороняють певні варіанти поведінки.

Відповідно до статті 8 Конституції України, в Україні визнається і діє принцип верховенства права, Конституція має найвищу юридичну силу, а її норми є нормами прямої дії [1]. Це означає, що конституційні приписи можуть безпосередньо впливати на поведінку суб'єктів, бути правовою підставою для реалізації прав, виконання обов'язків, утримання від забороненої поведінки та оцінки дій органів публічної влади.

Особливого значення це набуває в умовах воєнного стану. Запровадження такого правового режиму не усуває дії Конституції, а навпаки – посилює вимогу її реального дотримання. Саме у кризових умовах перевіряються межі владного розсуду, допустимість обмеження прав, відповідальність держави перед людиною та здатність правової системи зберігати конституційні орієнтири. Обмеження прав і свобод можливе лише у порядку, визначеному Конституцією та законом, із

урахуванням вимог необхідності, пропорційності та переліку прав, які відповідно до статті 64 Конституції України не можуть бути обмежені [1; 2].

У теоретико-правовому аспекті важливо розмежовувати правову поведінку і правореалізаційну діяльність. Правова поведінка є ширшою категорією, оскільки охоплює як правомірні, так і неправомірні прояви. Правореалізаційна діяльність пов'язана передусім із правомірною, усвідомленою, юридично значущою поведінкою, спрямованою на фактичне втілення правових норм. Саме тому не будь-яка правова поведінка є реалізацією норми права у позитивному значенні.

Правомірна поведінка становить нормальний правореалізаційний канал дії конституційних норм. Вона виражається у використанні прав, виконанні обов'язків і дотриманні заборон. Через ці форми конституційна норма переходить із нормативного рівня у практичну площину.

Використання конституційних прав означає здійснення особою тих можливостей, які закріплені за нею Основним Законом. Людина користується свободою думки і слова, правом на звернення, правом на освіту, працю, правничу допомогу, судовий захист не тому, що держава щоразу надає їй спеціальний дозвіл, а тому, що ці права вже визнані Конституцією. Завдання держави полягає у створенні умов для їх реального здійснення, а не у формальному декларуванні.

Виконання конституційних обов'язків забезпечує інший бік конституційного правопорядку. Права і свободи не можуть існувати поза відповідальністю. Обов'язок додержуватися Конституції та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей, захищати Вітчизну, сплачувати податки і збори – це не допоміжні положення, а необхідні елементи стабільності правового життя. Без виконання обов'язків конституційний порядок втрачає баланс між свободою особи та інтересами суспільства.

Дотримання конституційних заборон проявляється в утриманні від дій, які суперечать Конституції, правам людини та принципу верховенства права. Йдеться, зокрема, про недопущення дискримінації, насильства, свавільного втручання у приватне життя, приниження людської гідності, зловживання владою. У цій формі дія Конституції виявляється не через активний вчинок, а через правове самообмеження суб'єкта.

Окремої уваги потребує неправомірна поведінка. Вона також належить до сфери правової поведінки, однак її не можна розглядати як форму нормального здійснення конституційної норми. Неправомірна поведінка є дефектом правореалізаційного процесу, оскільки свідчить про розрив між нормативно закріпленою моделлю належної, дозволеної чи забороненої поведінки та фактичними діями суб'єкта.

Саме у цьому полягає принципове теоретичне розмежування: правомірна поведінка втілює регулятивний зміст конституційної норми, а неправомірна поведінка виявляє його порушення. Вона не є формою безпосередньої реалізації регулятивного змісту конституційної норми, а переводить правове регулювання з регулятивної площини в охоронну. Наслідком цього є потреба у судовому захисті, конституційному контролі, юридичній відповідальності, відновленні порушеного права або припиненні неправомірного стану.

Наприклад, якщо орган публічної влади перевищує повноваження або порушує конституційні права особи, така поведінка не стає правомірною лише через її оформлення рішенням, наказом чи процедурою. Формальна оболонка не усуває конституційного дефекту. Навпаки, саме в таких ситуаціях проявляється необхідність оцінювати поведінку публічної влади не тільки за критерієм законності, а й за критеріями верховенства права, пропорційності, правової визначеності та поваги до людської гідності.

Сучасна практика Європейського суду з прав людини підтверджує, що формальна наявність правової підстави не завжди означає правомірність втручання держави. У справі *Polyakh and Others v. Ukraine* Суд, оцінюючи застосування люстраційних заходів за Законом України «Про очищення влади», звернув увагу на необхідність індивідуалізованого підходу, пропорційності втручання та не допустимість автоматичного застосування обмежувальних заходів без належного врахування конкретних обставин [3]. Для аналізу правової поведінки це має принципове значення, оскільки поведінка держави повинна бути не лише юридично оформленою, а й змістовно правомірною, тобто відповідати принципам верховенства права, справедливості, пропорційності та поваги до прав людини.

Не менш важливою для механізму дії конституційних норм є правова визначеність. У справі *Gumenyuk and Others v. Ukraine* Європейський суд з прав людини, розглядаючи наслідки судової реформи 2016 року для суддів Верховного Суду України, акцентував на значенні належної правової процедури, доступу до суду та недопустимості свавільного втручання держави у професійний і правовий статус судді [4]. Це підтверджує, що правомірна поведінка органів публічної влади має оцінюватися не лише за формальною відповідністю закону, а й за її передбачуваністю, послідовністю, повагою до принципу незалежності судової влади та прав людини.

Отже, правореалізаційний вимір правової поведінки дозволяє розглядати Конституцію не лише як акт найвищої юридичної сили, а як нормативну модель, ефективність якої перевіряється у практичних діях суб'єктів права. Її реальна дія виявляється там, де конституційні

приписи стають орієнтиром для здійснення прав, виконання обов'язків, дотримання заборон і самообмеження публічної влади.

Принципове значення має розмежування правомірної та неправомірної поведінки. Правомірна поведінка забезпечує нормальний перебіг правореалізаційного процесу, оскільки узгоджується з конституційною моделлю належної або дозволеної поведінки. Неправомірна поведінка, навпаки, є показником порушення цієї моделі: вона не втілює регулятивний зміст конституційної норми, а засвідчує потребу в охороні права, юридичній відповідальності та відновленні порушеного правопорядку.

У підсумку саме правова поведінка є показником фактичного стану конституціоналізму: вона демонструє, чи переходять конституційні приписи у реальні дії суб'єктів права, чи залишаються переважно формальним орієнтиром у правовій системі.

Література

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

3. Case of *Polyakh and Others v. Ukraine*. Applications nos. 58812/15 and 4 others. European Court of Human Rights. Judgment of 17 October 2019. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-196607%22%7D>.

4. Case of *Gumenyuk and Others v. Ukraine*. Applications nos. 11423/19 and 4 others. European Court of Human Rights. Judgment of 22 July 2021. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-211125%22%7D>.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ: ВІД НОРМ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ДО ПРОФІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Селезньова О. М.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри професійних і спеціальних правових дисциплін
ПВНЗ «Буковинський університет»
м. Чернівці, Україна*

Вивчаючи поступальний розвиток людської цивілізації, не важко звернути увагу на те, що у доволі короткий історичний проміжок часу стрімко розширилася інформаційна сфера. Більше того, швидкий розвиток науково-технічного прогресу зумовив входження інформаційних технологій у побут і повсякденне життя. Інформаційне суспільство за декілька десятиліть перейшло від перехідної фази існування людства до самостійного і глобального, лякаючого своїм наступальним темпом, етапу трансформації усього існуючого буття. Поряд з тим, слід говорити і про те, що разом із зручностями та позитивними можливостями інформаційних технологій, сьогодні спостерігаємо і низку проблем, пов'язаних з обігом і використанням інформації, застосуванням цифрових і комп'ютерних технологій, інформаційними загрозами тощо. Такий стан речей зумовлює актуальність дослідження інституту інформаційної безпеки у різних аспектах його регламентації та дії.

Уперше в незалежній Україні термін «інформаційна безпека» було закріплено в її Конституції [1], 1996 року, а саме у частині першій статті 17, де вказується, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Зазначимо, що прийнятий у 1992 році Закон України «Про інформацію» [2], терміну «інформаційна безпека» не містив. У 1998 році, з прийняттям Концепції Національної програми інформатизації [3], термін «інформаційна безпека» дістає вже певну юридичну визначеність: у цьому нормативно-правовому акті інформаційна безпека уже формулюється як невід'ємна частина політичної, економічної, оборонної та інших складових національної безпеки. Крім того, дістають закріплення об'єкти інформаційної безпеки. Взагалі забезпечення інформаційної безпеки входить у головну мету вказаної програми.

Потрібно сказати, що Конституція України не тільки прямо у статті 17 вказує на новий для тогочасних (для 1996 року) суспільних відносин інститут, але й у своїх нормах містить положення, які опосередковано регулюють відносини інформаційної безпеки. Це, зокрема, стаття 32 щодо встановлення заборони на збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди; та стаття 34 про гарантію свободи думки і слова. І в одній, і в іншій статті передбачено обмеження до таких, здавалося б, непохитних і цілісних юридичних конструкцій. Так, вищезазначені дії стосовно інформації про особу можуть бути реалізовані у певних випадках і лише в інтересах національної (а отже, й інформаційної) безпеки, економічного добробуту та прав людини; обмежується право ознайомлення з інформацією про себе, якщо це є державна або інша, захищена законом таємниця; може бути обмежено право збирання, зберігання, використання і поширення інформації, а також на вільне вираження своїх поглядів і інтересах національної (зокрема, інформаційної) безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою серед іншого запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно.

У нормах Конституції України створено передумови та основу для забезпечення подальшого правового регулювання інституту інформаційної безпеки. Знадобився деякий час для вивчення та напрацювання положень регламентації вказаного інституту, однак на сьогодні ми можемо говорити, що законодавцем створена необхідна база для регламентації забезпечення інформаційної безпеки в Україні. Так, крім законів, які встановлюють підвалини і принципи інформаційного права та інформаційної безпеки (закони України «Про національну безпеку України», «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про науково-технічну інформацію»), в Україні є чинними такі профільні закони, як закони України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах», «Про захист персональних даних», «Про державну таємницю», «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» тощо, які прямо пов'язані з регулюванням положень інформаційної безпеки.

Безперечно, інститут інформаційної безпеки потребує подальшого удосконалення нормативно-правового регулювання. У першу чергу, це пов'язано з вище підкресленим невідпинним розвитком науково-технічного прогресу, зокрема інформаційних технологій; по-друге, з непередбаченими можливостями штучного інтелекту, який здатен використовуватися серед інших цілей і з воєнною метою; і по-третє, складна воєнна ситуація в державі, що зумовлює виникнення на підконтрольній території гібридних загроз та інформаційних атак.

Протидія дезінформації та інформаційній війні є також поштовхом у створенні/оновленні нормативно-правового поля регулювання і забезпечення інформаційної безпеки. Це створює потребу у подальших наукових дослідженнях інституту інформаційної безпеки.

Література

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 07 травня 2026 р.).

2. Про інформацію: Закон України від 02 жовтня 1992 р. № 2657-ХІІ. *Відомості Верховної ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.

3. Концепція Національної програми інформатизації: схвалено Законом України від 04 лютого 1998 р. № 75/98-ВР. *Відомості Верховної ради України*. 1998. № 27-28. Ст. 182.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-639-6-11>

ЦИФРОВІ ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК НОВИЙ ЕЛЕМЕНТ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Чалабієва М. Р.

*кандидат юридичних наук, науковий співробітник сектору
муніципального права та місцевого самоврядування
Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого
самоврядування Національної академії правових наук України
м. Харків, Україна*

Повномасштабна війна суттєво змінила не лише безпекову ситуацію в Україні, але й характер взаємодії людини та держави. В умовах воєнного стану особливого значення набуває питання забезпечення ефективності публічного управління, здатності держави оперативно реагувати на кризові виклики та одночасно гарантувати належний рівень захисту прав і свобод людини. За таких умов цифровізація державного управління поступово перетворюється не просто на інструмент модернізації адміністративних процесів, а на окремий елемент сучасного конституціоналізму.

Сьогодні реалізація значної частини прав людини безпосередньо пов'язана із доступом до цифрових сервісів та електронних механізмів взаємодії з державою. Отримання адміністративних послуг, соціальної

допомоги, доступ до інформації, підтвердження особи, взаємодія з органами публічної влади дедалі частіше здійснюються саме через цифрові платформи. У зв'язку з цим цифровий простір фактично стає новим середовищем реалізації конституційних прав людини.

Водночас війна значно прискорила процеси цифрової трансформації публічного управління. Держава була змушена оперативного адаптувати механізми надання публічних послуг до умов воєнного часу, забезпечити дистанційний доступ громадян до державних сервісів, створити нові електронні механізми соціальної підтримки населення та інформаційної взаємодії із суспільством. Саме цифрові інструменти дозволили частково компенсувати обмеження, пов'язані із руйнуванням інфраструктури, переміщенням населення та ускладненням фізичного доступу до державних установ.

Разом із тим цифровізація публічного управління породжує нові виклики для системи прав людини. Одним із них є проблема фактичної залежності реалізації окремих прав від рівня цифрової доступності. У сучасних умовах доступ до інтернету, цифрових сервісів та електронної ідентифікації поступово стає необхідною передумовою доступу до адміністративних і соціальних послуг. Це актуалізує питання цифрової нерівності та ризиків соціального виключення окремих категорій населення.

Особливо гостро проблема цифрової нерівності проявляється в умовах воєнного стану. Значна частина населення, зокрема мешканці територій, що постраждали внаслідок бойових дій, внутрішньо переміщені особи, люди похилого віку та соціально вразливі категорії громадян, можуть мати обмежений доступ до цифрових технологій або недостатній рівень цифрової грамотності. За таких умов існує ризик виникнення нових форм дискримінації, коли формально гарантовані права стають практично недоступними через відсутність можливості скористатися цифровими сервісами.

У зв'язку з цим особливого значення набуває концепція цифрових прав людини, яка поступово формується у сучасному правовому просторі. Цифрові права охоплюють не лише право на захист персональних даних або право на приватність у цифровому середовищі, але й право на доступ до цифрових сервісів, цифрову інклюзію, інформаційну безпеку та недискримінаційний доступ до електронних механізмів реалізації прав людини.

В умовах воєнного стану важливою проблемою залишається забезпечення балансу між цифровою безпекою держави та дотриманням прав людини. Посилення безпекових механізмів, використання електронних реєстрів, цифрового моніторингу та інформаційного контролю об'єктивно зумовлене потребами національної безпеки. Однак

навіть за таких умов діяльність держави повинна здійснюватися із дотриманням принципів верховенства права, законності та пропорційності втручання у права людини.

Окремої уваги потребує питання довіри суспільства до цифрових механізмів держави. Ефективність цифрового врядування значною мірою залежить від того, наскільки громадяни впевнені у безпечності електронних сервісів, захищеності персональних даних та прозорості використання цифрових інструментів органами публічної влади. У сучасних умовах формування довіри до цифрової держави стає важливим елементом забезпечення стабільності публічного управління та соціальної згуртованості суспільства.

У контексті повоєнного відновлення України цифровізація публічного управління повинна розглядатися не лише як напрям технологічного розвитку держави, але і як механізм формування сучасної людиноцентричної моделі конституціоналізму. Подальший розвиток цифрового врядування має здійснюватися із врахуванням необхідності забезпечення рівності, доступності публічних послуг, захисту прав людини та недопущення нових форм цифрового виключення населення.

Таким чином, сучасний етап цифрової трансформації публічного управління в Україні свідчить про поступове формування нових підходів до розуміння змісту та механізмів реалізації прав людини. В умовах воєнного стану цифрові права людини стають невід'ємною складовою сучасного конституціоналізму, а забезпечення цифрової інклюзії, інформаційної безпеки та доступності електронних сервісів – важливою умовою функціонування демократичної, правової та соціальної держави.

НОТАТКИ

НОТАТКИ

IV ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

**КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ:
СТАН, ПЕРСПЕКТИВИ ТА МЕХАНІЗМИ
РЕАЛІЗАЦІЇ**

26 червня 2026 року

Підписано до друку 29.06.2026. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 2,32. Тираж 100. Замовлення № 0626-65.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»
79000, м. Львів, вул. Технічна, 1
87-100, м. Торунь, вул. Лубіцка, 44
Телефон: +38 (050) 658 08 23
E-mail: editor@liha-pres.eu
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6423 від 04.10.2018 р.